

За визначенням Є. В. Бурлая, О. А. Лукашевої, О. Ф. Скакуна, Р. О. Халфіної норми права — це загальнообов'язкові, формально-визначені правила поведінки (зразки, еталони), санкціоновані державою у якості регуляторів суспільних відносин, які офіційно закріплюють ступінь свободи та справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів населення держави, та забезпечуються всіма засобами державного впливу.

Серед специфічних рис правових норм можна виділити: норми права, що мають регулятивний характер; загальнообов'язкові правила поведінки; норми права, що мають загальний характер, тобто обов'язкові для всіх учасників відносин, що регулюються цією нормою права; норми права, які закріплюють права та обов'язки учасників суспільних відносин, а також юридичну відповідальність кожного громадянина за недотримання норм права; запропоновані правила поведінки приймаються у строго встановленому порядку, у відповідності з певною процедурою.

Найбільш суттєвою ознакою правової норми, на нашу думку, є її *регулятивний характер*. При дослідженні механізмів нормативного регулювання виникає питання про об'єкт регулюючого впливу. У науково-методичній літературі, часто, таким об'єктом називають суспільні відносини. Специфіка правової норми у цьому випадку виділяється у результативному, нормативно-організаційному впливі на суспільні відносини для їх упорядкування, охорони, розвитку у відповідності з суспільними потребами.

У сучасній суспільній науці обґрунтовано погляд на суспільство як на цілісний соціальний організм — органічну систему. Звідси випливає, що іманентною та важливою ознакою суспільства є організованість, упорядкованість суспільних відносин, що оберігають суспільне життя, тобто, об'єктивна необхідність їх соціального регулювання.

Суспільні відносини — одна з надзвичайно важливіших форм існуючого людського досвіду, тому у суспільстві, особливо сучасному, матеріальне виробництво, політична, моральна, духовна та правова діяльність здійснюється у реальності тільки за допомогою певних форм спілкування людей, передусім через систему суспільних відносин [1, 30.]. Для суспільних відносин, як правило, характерна неодноразовість повторення у більш-менш постійному складі, вони утворюють стабільну форму соціальної взаємодії, придатну і прийнятну відносно тривалий час для різних індивідів.

Згідно з Законом України “Про освіту” освіта — основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Суспільні відносини, які складаються у цій галузі, складні та різноманітні. Накопці юристи М. Ю. Федорова, В. І. Шкатулла виділяють такі основні групи суспільних відносин, які існують у галузі освіти:

- відносини, що виникають між органами державної влади та освітніми закладами;
- відносини, що супроводжують фінансове забезпечення діяльності освітніх закладів;
- відносини, що пов'язані з утворенням освітніх закладів, їх реорганізацією та ліквідацією;
- відносини, які виникають між освітніми закладами та викладачами;
- відносини, які виникають між освітніми закладами та особами, які навчаються [3, 16].

Аналіз юридичної науково-методичної літератури (В. В. Надвікова, М. В. Ситинська, М. Ю. Федорова, В. І. Шкатулла) дозволив нам помітити і зробити висновок, що існують розбіжності у визначенні термінів *освітні відносини* та *педагогічні відносини* [4].

Так, під *освітніми відносинами* можна розуміти сукупність педагогічних, трудових, майнових, управлінських, фінансових та інших відносин, що складаються у системі освіти між освітніми закладами та іншими закладами, також між цими закладами і громадянами [4, 139].

М. Ю. Федорова визначає як *педагогічні — відносини* між особами, які навчаються, та освітніми закладами (вчителями, вихователями), що виникають у рамках освітнього процесу при навчанні і вихованні особистості [3, 16].

З наведених визначень можна зробити висновок, що під **освітніми відносинами** розуміють суспільні відносини, які охоплюють усю сферу освіти, регулюють будь-які відносини які виникають у освітній діяльності. **Педагогічні відносини** можна розуміти як складову частину освітніх відносин, тобто відносини, які виникають між суб'єктами освітньої діяльності (у більш вузькому значенні).

М. І. Шкатулла на основі виділених груп суспільних відносин пропонує наступні види відносин у сфері освіти: *педагогічні, конституційні, трудові, управлінські, майнові, соціальні, земельні, фінансові, сімейні* і т. ін.. [5, 21] **Перелічені відносини складають предмет правового регулювання освітнього законодавства.**

Освітні відносини — важлива категорія, яка включає відношення виховання та навчання. **Основними ознаками освітніх відносин** можна назвати: участь у таких відносинах осіб, які навчаються, педагогів, а також системи відносин між ними у процесі реалізації права людини на освіту; відносини складаються і виявляються у межах освітнього процесу; відносини спрямовані на навчання та виховання особистості [3, 17].

Норми права регулюють не всі суспільні відносини у галузі освіти, а тільки ті, які відображають найбільш суттєві інтереси всіх учасників відносин: осіб, які навчаються, освітніх закладів, громадських організацій, місцевих органів самоврядування, держави в цілому та і т. ін..

Сучасні норми права діють у таких сферах освіти:

- дошкільна освіта;
- загальна середня освіта;
- позашкільна освіта;
- професійно-технічна освіта;
- вища освіта.

Сфера освіти має врегульовуватись, перш за все, законом. Тільки тоді вона буде цивілізованою. І отже — доцільною. Період незалежності України знаменується великою увагою до створення нормативно-правового забезпечення сфери освіти.

Закон України **“Про освіту” (1991р.)** є базовим законодавчим актом, який регулює галузь освіти. Він містить норми права, що визначають основні положення, принципи освіти, регулює управлінські відносини у сфері освіти, дає поняття системи освіти та визначає відносини, які виникають у цій структурі. Норми цього закону містять також перелік учасників навчально-виховного процесу, встановлюють правовий статус означених суб'єктів, забезпечують правову регламентацію відносин між учасниками цього процесу. На основі цього закону були створені інші закони, які регулюють відносини в окремих конкретних сферах системи освіти, зокрема, **“Про професійно-технічну освіту” (1998р.)**, **“Про загальну середню освіту” (1999 р.)**, **“Про дошкільну освіту” (2001 р.)**, **“Про вищу освіту” (2002 р.)**.

Крім законів, суспільні відносини у галузі освіти регулюються також іншими нормативно-правовими актами, а саме: Постановами Верховної Ради України, Указами Президента України, Постановами Кабінету Міністрів України, Наказами Міністерства освіти та науки України, іншими актами державних органів центральної та місцевої влади. Особливу роль у процесі регуляції суспільних відносин у галузі освіти відіграють *локальні норми — внутрішні нормативні акти окремих освітніх закладів*.

Важливою складовою процесу розвитку держави є *реформування* галузі освіти, тому, на нашу думку, перспективним є подальше дослідження процесу змін, появи нових норм права та відмін існуючих. Норми права, що регулюють відносини в освітянській галузі, повинні бути демократичними, тобто спонукати до творчості, до вибору моделей та технологій навчання і виховання — вчителя і учня — не як механічних виконавців певної часткової функції, а як особистостей у всій повноті сприйняття і відтворення життя. Не менш важливим є процес переорієнтації законів у контексті миротворчості, толерантності, відкритості, обумовлений загальною тенденцією світової соціокультурної трансформації. Внутрішній демократизм законів має бути поєднаний з демократизмом зовнішнім — їх загальною зорієнтованістю на миротворчість як світоглядний принцип нового світовлаштування, стратегії розвитку людства як цивілізації. Нові норми права мають спрямувати освітянську галузь на формування означеної риси світогляду як світогляду масового, всеохоплюючого.

Література

1. Гревцов Ю. И. *Проблемы теории правового отношения* — Ленінград: ЛГУ, 1981. — 81с.
2. Скакун О. Ф. *Теория государства и права: Учебник*. — Харьків: Консум, 2000. — 704с.
3. Федорова М. Ю. *Образовательное право* — М.: ВЛАДОС, 2003. — 320с.
4. Шкатулла В. И., Надвикова В. В., Сытинская М. В. *Основы правовых знаний*. — М.: Академія, 2003. — 336с.
5. Шкатулла В. И. *Образовательное право: Учебник для вузов* — М.: НОРМА, 2001. — 688с.

М. И. Рябенко

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова,
кафедра педагогики,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65068, Украина

НОРМЫ ПРАВА КАК РЕГУЛЯТОР ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

РЕЗЮМЕ

Развитие общественных отношений в сфере образования приводит к необходимости интеграции различных отраслей науки, прежде всего — интеграции правовой и педагогической отрасли. Эффективная регуляция общественных отношений в сфере образования возможна только при активном исследовании проблемы образовательных правоотношений.

Ключевые слова: нормы права, общественные отношения, образовательные отношения, педагогические отношения.